

Смирнов Игорь Георгиевич,  
доктор географических наук, профессор

Київський національний університет імені  
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:  
smyrnov\_ig@ukr.net

### *ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ТУРИЗМУ З УРАХУВАННЯМ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ*

*Мета.* Метою статті є розкриття особливостей професійної підготовки фахівців туризму з урахуванням національно-патріотичного спрямування на прикладі навчальної дисципліни магістерського рівня «Логістика туризму».

*Методика.* Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного автором літературного та статистичного матеріалу із застосуванням табличного методу.

*Результати.* Виконано комплексну характеристику особливостей професійної підготовки фахівців туризму з урахуванням національно-патріотичного спрямування на прикладі навчальної дисципліни магістерського рівня «Логістика туризму».

*Наукова новизна* полягає в розкритті особливостей професійної підготовки фахівців туризму з урахуванням національно-патріотичного спрямування на прикладі навчальної дисципліни магістерського рівня «Логістика туризму».

*Практична значимість* дослідження визначається його актуальністю для викладання дисциплін магістерського рівня з урахуванням професійної підготовки фахівців туризму.

Ключові слова: логістика туризму, військовий туризм, національно-патріотичний вимір.

Смирнов Игорь Георгиевич,  
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет  
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина  
e-mail: smyrnov\_ig@ukr.net

### *ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ ТУРИЗМА С УЧЕТОМ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ*

*Цель.* Целью статьи является раскрытие особенностей профессиональной подготовки специалистов туризма с учетом национально-патриотической направленности на примере учебной дисциплины магистерского уровня «Логистика туризма».

*Методика.* Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного автором литературного и статистического материала с применением табличного метода.

*Результаты.* Выполнена комплексная характеристика особенностей профессиональной подготовки специалистов туризма с учетом национально-патриотической направленности на примере учебной дисциплины магистерского уровня «Логистика туризма».

*Научная новизна* заключается в раскрытии особенностей профессиональной подготовки специалистов туризма с учетом национально-патриотической направленности на примере учебной дисциплины магистерского уровня «Логистика туризма». Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для преподавания дисциплин магистерского уровня с учетом профессиональной подготовки специалистов туризма.

*Ключевые слова:* логистика туризма, военный туризм, национально-патриотическое измерение.

## *TOURISM PROFESSIONAL TRAINING CONSIDERING NATIONAL-PATRIOTIC DIMENSION*

*Goal.* The article is to outline the features of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree level discipline " Tourism Logistics."

*Method.* Methodical bases of research lie in the synthesis and analysis of literary and statistical material which was collected by author using the tabular method. Results. Completed a comprehensive description of the features of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree level discipline " Tourism Logistics."

*Scientific novelty* consists in revealing features of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree level discipline " Tourism Logistics."

*The practical significance* of the study is defined by its relevance for teaching on master level of tourism professional training considering national-patriotic dimension on example of master's degree discipline " Tourism Logistics."

*Keywords:* logistics, tourism, military tourism, national-patriotic dimension.

*Постановка проблеми.* Актуальним питанням професійної підготовки фахівців туризму є відображення національно-патріотичного аспекту, що є особливо нагальним у складних сучасних умовах розвитку України. Цій проблемі приділяється поки що недостатньо уваги, між тим її нагальність та науково-практична важливість не викликає сумнівів.

*Аналіз досліджень та публікацій* з теми статті показує, що їх на даний час недостатньо. Можна послатися на праці автора [1;2;7], матеріали поточної преси [3; 4;5], інтернету [6 та інші].

*Мета статті* – розкрити підходи до викладання туристичних та логістичних дисциплін (на прикладі логістики туризму) у національно-патріотичному аспекті; проаналізувати використання туристичних ресурсів, що слугують основою для розвитку військового, військово-патріотичного, мілітарі та інших видів туризму, у т.ч. в Україні (створення Легіону УСС, битви на горах Маківка, Лисоня) під час I та II Світових війн.

*Виклад основного матеріалу.* Реалізацію національно-патріотичного та виховного аспектів розглянемо на прикладі викладання туристичних та логістичних дисциплін, зокрема, логістики туризму[1]. У складі цього курсу звертається особлива увага до використання тих туристичних ресурсів, що слугують основою для розвитку військового, військово-патріотичного, мілітарі та інших видів туризму. Відповідні туристичні ресурси у багатьох випадках пов'язані з логістичними особливостями подій військової історії – світової та української. Так, з подіями I Світової війни, сторіччя якої відзначається власне зараз, пов'язаний розвиток відповідних видів туризму, зокрема, це стосується ностальгійного (сентиментального) туризму, військово-музейного тощо. Тут можна послатися на польський досвід, який базується на використанні у туризмі цвинтарів з часів I Світової війни, зокрема, після битв під Танненбергом та Лодзю у 1914-1915 рр. Ці битви відбувалися між німецькими, австрійськими арміями та російською, після чого і залишилися цвинтарі, де

поховані загиблі солдати. Нині ці цвинтарі знаходяться на території Польщі, стараннями місцевих влад вони відновлені, приведені до ладу, отримали інформаційне забезпечення, зокрема, у вигляді комплекту карток (Лодзька битва) та використовуються для приваблення туристів - як польських, так і іноземних (особливо з Німеччини)[2]. Логістичний складник цих битв полягав у кращій організації логістично-транспортного забезпечення з боку німецьких та австрійських військ (зокрема, використанні залізниць), в результаті чого росіяни програли ці битви і отримали величезні людські втрати. Оскільки іменних медальйонів у них не було, то їх ховали у великих братських могилах, на яких робили написи типу «500 невідомих російських вояків» тощо. Натомість, у німецькому та австрійському війську кожний солдат і офіцер мав іменний медальйон, тому на їхніх могилах вказане прізвище, ім'я, військове звання тощо. Цим цвинтарям, які зосереджені, зокрема навколо міста Лодзь, вже виповнилося біля 100 років, але стараннями польської влади та відповідних амбасад у Польщі вони відновлені та нині користуються великою увагою туристів. Логістичний і туристичний аспекти Таненберзької та Лодзької битв детально розкриті у статтях автора [2 та ін.]. Можна лише додати, що на відміну від Лодзької битви, після якої залишилось багато цвинтарів біля м.Лодзь, на місці Таненберзької битви, де був споруджений потужний пам'ятник цій німецькій перемозі у 1920-30 рр., нині практично нічого немає, як і самого м.Таненберг, оскільки все це було знищено під час бойових дій у тогочасній Східній Пруссії у II Світовій війні. Зараз на цьому місці знаходяться польська «вешь» (село) Стенбарк, що належить до Вармінсько-Мазурського воєводства Польщі, а у польській історіографії ця битва носить назву «Битви Мазурської».

У той же час, Верденська битва, яка відбулася на Західному фронті I Світової війни між німцями та французами у 1916 р., показала логістичну перевагу останніх, які вперше масово застосували автомобільний транспорт для пересування та забезпечення військ. Французи виграли цю битву, але втрати були великі з обох боків. У 2016 р. минуло рівно 100 років цієї, однієї з найбільш кривавих битв Першої світової війни, яка дістала назву «Верденської м'ясорубки» і відбулася біля французького міста Верден (Verdun, фр.). Як і Лодзька битва, Верденська тривала декілька місяців і забрала разом понад 300 тис. життів німецьких і французьких солдатів (відповідно 143 та 162 тис.). А почалася все з того, що після низки кривавих битв на Західному та Східному фронтах у 1914-1915 рр. (у т.ч. Танненбурзької та Лодзької) кайзерівська Німеччина вже не мала достатньо сил для наступу на широкому фронті. Тому було обрано вузьку ділянку, яка вдавалася в позиції німецьких військ у кшталті невеликого виступу. Прорив тут французької оборони, оточення та розгром 8 французьких дивізій забезпечили німецькій армії можливість стрімкого наступу на Париж, де кайзер Вільгельм II розраховував прийняти капітуляцію Франції. План битви розробив начальник німецького польового штабу генерал Еріх фон Фалькенгайн. Він був прихильником ведення «війни на виснаження». Сутність цієї концепції полягала у тому, щоб знищити якомога більше сил супротивника, а потім задіяти резерв і здійснити прорив фронту. У Фалькенгайна були певні підстави розраховувати на успіх, оскільки на обраній ділянці фронту вдалося створити подвійну чисельну перевагу німецьких військ, а найголовніше –

п'ятикратну перевагу з важкої артилерії. Німецький очільник передбачав її вогнем знищити французькі війська на вузькій 12-кілометровий ділянці фронту на північ від Вердену, на східному березі річки Маас, а після захоплення форту Дуамон – наступати углиб Франції. За даними німецької розвідки, французи на початку 1916 р. частково обеззброїли форти біля Вердену, прибравши з них важкі гармати. Виходячи з цього, німці планували легко захопити французькі укріплення, застосувавши нову на ті часи зброю – вогнемети. Битва почалася вранці 21 лютого 1916 р. Німці виставили 72 стрілецькі дивізії проти 34 французьких, біля тисячі німецьких гармат протягом восьми годин вели вогонь по французьких позиціях, але, незважаючи на величезні втрати, французи зуміли в цілому втримати фронт. За два дні жорстоких боїв німецькі війська змогли просунутися всього на 5 км. Але вогонь артилерії кайзера нищив ряди французів. 25 лютого німці захопили форт Дуамон, а потім й інші французькі укріплення. Через деякий час німецький наступ загальмувався через те, що їхні стрілецькі частини відірвалися від важкої артилерії, що їх підтримувала (підвела логістика). Напрямок головного удару німецьких військ було вирішено перенести зі східного на західний берег річки Маас. У битві за форт Во французи зазнали величезних втрат, втративши 75 % особистого складу. Але й німці за декілька днів битви втратили загиблими та пораненими біля 70 тис. вояків. Оборonoю в районі Вердена командував генерал Анрі Петен – той самий, який у 1940 р. після поразки Франції підписав перемир'я з нацистською Німеччиною та створив у курортному містечку Віші маріонетковий уряд, що повністю залежав від Третього рейху. Але 1916 р. генерал Петен хоробро командував французькими військами, закликавши у своєму наказі: «Зберігати мужність! Перемога буде за нами!». Французьке командування застосувало дієві заходи задля усунення загрози оточення на підставі інноваційного використання новітнього на той час автомобільного транспорту. По єдиному шосе, що зв'язувало Верден з тилом, на шести тисячах автомобілів було здійснене перекидання французьких військ з інших ділянок Західного фронту. За період з 27 лютого до 6 березня 1916 р. на автомашинах до Вердену французами було доставлено біля 200 тис. солдат та 25 тис. тон військових вантажів. Було налагоджено ефективну систему розвантаження військового спорядження та боєприпасів, що надходили, так, розвантаження автоешелона з 300 тонами боєприпасів займало не більше трьох годин. Як результат ефективної організації військового постачання французьких військ, була забезпечена їх чисельна перевага у півтора рази як у живій силі, так і в озброєнні, що дозволило зупинити німецький наступ. Але німецькі війська не припиняли відчайдушних атак на французькі укріплення. У червні 1916 р. їм вдалося захопити форт Во, але далі на захід вони просунутися вже не змогли. Людські резерви були практично всі вичерпані, перевага в артилерії втрачена, а новітні французькі винищувачі «Ньюпор» з досвідченими льотчиками, що були перекинуті під Верден, забезпечила панування у небі над полем бою. У травні – червні 1916 р. відбулася кульмінація битви. 22 травня після потужної артпідготовки французи спробували захопити форт Дуамон, але німці контратакою вибили їх та повернули напівзруйнований форт. При цьому 5-а стрілецька дивізія французів втратила половину свого особистого складу. Із змінним успіхом проходили бої і за інші укріплення під Верденом. Німці

застосували отруйну речовину фосген, що призвело до великих втрат серед французьких військ, але вони витримали удар німців, не дозволивши їм розвинути успіх. У липні 1916 р. англійські війська розпочали потужний наступ на річці Соммі. Генерал фон Фалькенгайн залишився без резервів і був змушений припинити наступальні операції під Верденом. Французи цим скористалися: вони підтягли резервні дивізії до Вердену, посилили артилерію, дорозвідали ворожі позиції. 22 жовтня 1916 р. німецька артилерія почала з ними дуель, яку програла через те, що французькі літаки-розвідники визначили їх місцезнаходження і переказали своїм артилеристам координати німецьких батарей, в результаті чого понад половину їх було знищено. Важкі гармати французів зруйнували форт Дуамон, і французька піхота захопила його практично без опору. Всього за півдня французькі війська зуміли повернути територію, за яку німці воювали протягом декількох місяців. У жовтні-листопаді 1916 р. французи змогли витіснити німецькі війська з усіх раніше втрачених позицій, ще й захопити 11 тис. полонених. На кінець 1916 р. лінія фронту стабілізувалася, отже, битва під Верденом закінчилася «бойовою нічиєю». Якщо оцінити військові втрати сторін, то французів у цій битві загинуло більше, ніж німців. Але якщо оцінювати з політичної точки зору, то Німеччина отримала поразку, оскільки так і не змогла досягти своєї головної цілі – захопити Париж. Матеріальна та людська перевага країн Антанти була більшою, ніж у країн Троїстого союзу. А тому поразка Німеччини та її союзників у Першій світовій війні була справою найближчого часу.

Відповідний музей у м. Верден (Франція) відображає цю подію і користується значною популярністю у туристів, що приїжджають сюди з багатьох країн Європи та світу. У цій битві, що тривала з лютого до грудня 1916 р., загинуло понад 300 тис. французьких та німецьких вояків, тому вона увійшла в історію під назвою «Верденська м'ясорубка». Біля м. Вердена існує військовий цвинтар, а також осуарій Дуамон, де знаходяться відповідні поховання. У травні 2016 р. тут був урочисто відкритий меморіал в присутності канцлера Німеччини А. Меркель та президента Франції Ф. Олланда, які підкреслили, що нині м. Верден став символом миру та франко-німецької дружби і притягує багатьох туристів.

Військові події I Світової війни не оминули й Україну, яка тоді була поділена між Російською (схід) та Австро-Угорською (захід) імперіями. У 1916 р. у м. Стрий був створений Легіон українських січових стрільців, який відзначився у битвах на горах Маківка та Лисоня. Українські січові стрільці (УСС) – українське національне військове формування у складі австро-угорської армії, сформоване з добровольців. Вони відгукнулися на заклик Головної Української Ради 6 серпня 1914 р. і стояли під проводом Української Бойової Управи. УСС були українськими частинами на бойовій карті тогочасної Східної Європи, мали велике значення для відновлення давніх козацьких військових традицій, для зростання українського патріотизму, а живим символом УСС стала пісня «Червона калина». Осередком добровольців спочатку був Львів, а трохи згодом – Стрий. Легіонерів поділили на два батальйони (за українською національною козацькою термінологією – курені) та один напівбатальйон (напівкурінь). Курені ділилися на сотні по 220 осіб. До складу сотні входили 4 чоти (взводи). Чота складалася з 4 роїв (відділень). А

один рій налічував 10-15 стрільців. Зазвичай сотня в бойових умовах нараховувала 100-150 вояків, 2 ремісників, писаря та його помічника (табл.1). Військові посади і відповідні звання в Українському Легіоні називалися згідно з національно-історичною термінологією: очолював курінь курінний отаман чи просто курінний (відповідав сучасному званню майора), а на всі посади нижче курінного призначались добровольці. Командира сотні називали хорунжий або сотник (капітан). Командування легіоном здійснював полковник або підполковник австрійської армії, часто – українець за походженням. Із двадцяти тисяч добровольців відібрали лише дві тисячі. Такий суворий відбір частково пояснювався тим, що українцям неповністю довіряли, оскільки австро-угорське командування побоювалося, що українські вояки повернуть зброю проти них. Але ці побоювання були безпідставними, УСС проявили себе як хоробрі воїни. Збереглися документи, де навіть тогочасна польська преса захоплювалася бойовим духом українських січових стрільців.

Унікальність формації легіону УСС полягала у тому, що це була перша українська добровільна військова частина. Серед архівних документів є листи батьків з проханням взяти їхніх ще неповнолітніх синів в українську збройну формацію, яка воювала проти військ Антанти, зокрема Росії. Якщо подивитися на список тих, хто загинув у 1915 р. під час бою на горі Маківка, то там було багато 18-19-літніх хлопців. На військових картах Першої Світової війни гора Маківка визначалася як «висота 958», а після весни 1915 р. увійшла в історію як символ героїзму Січових стрільців. Запеклі бої за гору Маківку у Карпатах (8 км на північ від Славського, висота 958 м над р.м.) тривали на східному фронті Першої світової війни з 29 квітня до 4 травня 1915 р. У бойових діях брали участь підрозділи австро-угорської 55-ї піхотної дивізії фон Фляйшнера (до складу якої входили 7 сотень 1-го та 2-го куренів УСС) та російськоімперські війська 78-ї піхотної дивізії генерала Альфтана. «Ціною питання» було оволодіння панівною висотою, тобто горою Маківка. Імператорська армія Росії вже понад півроку тримала Галичину в окупації і тепер розраховувала прорвати лінію фронту і через Карпати піти на Угорщину та далі на Відень. Від битви на Маківці великою мірою залежало майбутнє війни. Героїчні оборонці Маківки зірвали стратегічні плани російського командування. Здобуття вершини ним планувалося на 29 квітня, проте стало можливим лише 4 травня, коли були задіяні усі російські резерви. Особливою мужністю під час боїв за Маківку відзначився Легіон УСС, що відобразилось у народній па'м'яті. Внаслідок величезних втрат (понад 3 тис. убитих та поранених) російські війська не змогли продовжити наступ і через кілька днів були змушені відступити перед австрійськими підрозділами, що підійшли на цей плацдарм.

*Таблиця 1.*

*Військові підрозділи, посади і звання в легіоні УСС  
та їх сучасні відповідники\**

| №<br>з/п | Військові підрозділи, посади і звання в<br>легіоні УСС |               | Сучасні відповідники |                      |
|----------|--------------------------------------------------------|---------------|----------------------|----------------------|
|          | підрозділи                                             | посади/звання | підрозділи           | посади/звання        |
| 1        | Рій                                                    | ройовий       | відділення           | командир відділення, |

|   |               |           |           |                               |
|---|---------------|-----------|-----------|-------------------------------|
|   |               |           |           | сержант                       |
| 2 | Чота          | чотовий   | взвод     | командир взводу,<br>лейтенант |
| 3 | Сотня         | сотник    | рота      | командир роти, капітан        |
| 4 | Курінь        | курінний  | батальйон | командир батальйону,<br>майор |
| 5 | легіон (полк) | полковник | полк      | командир полку,<br>полковник  |

\*складено автором за [3]

Маківка залишилася особливою сторінкою як в історії України, так і в історії багатьох українських родин. За радянських часів у тих, хто піднімався на Маківку, до могил Січових стрільців, могли бути неприємності, оскільки режим замовчував історію Маківки, намагався зробити так, щоб подвиг стрільців затягнуло болотом забуття. Але – не вдалося. Нині на горі Маківка споруджено Пантеон слави стрілецтва (1999 р.) - меморіал, що в центрі має великий хрест з капличкою всередині та триптихом – мозаїчним зображенням Матері Божої, Святого Георгія і архангела Михаїла (вони вважаються покровителями воїнства), а навколо - 50 хрестів з тесаного каменю, бо саме стільки стрільців, як доведено нині, усього загинуло у цій битві [3]. На кожному надгробку вказано ім'я та прізвище загиблих стрільців, на жаль, не позначені (як це було на старих могилах, ще під дерев'яними хрестами) назви міст і сіл, звідки родом хлопці, що покоються тут вже понад 100 років. Для туристів, крім меморіалу, буде цікаво ознайомитися з бронзовою таблицею з прізвищами 34 полеглих на горі Маківка, що була вмурована у стіну церкви в селі Тухля у 1930-х рр. та збереглася до наших часів, будучи заштукатуреною під грубим шаром вапна. Також у м.Славському існує музей, присвячений цій битві.

Стрільці створили чимало пісень, які не втрачають популярності вже сто років. При Легіоні УСС діяв просвітницький осередок «Пресова квартира», який займався видавничою та агітаційною справами, видавав газету «Самохотник» («Доброволець»), поетичний журнал «Новініана», сатиричні журнали «Бомба» і «Самопал», «Вісник Пресової Квартири», журнали «Шляхи» і «Червона калина». До УСС добровольцями йшли люди освічені, так серед старшин і стрільців майже 40% було інтелігенції, у т.ч. громадських, політичних діячів, поетів, художників. Недарма на початку 1990-х рр., ще до проголошення незалежної України, існував справжній культ на символи січових стрільців, а їхні пісні живуть і нині.

Відчутних втрат легіон УСС зазнав на початку липня 1917 р. у бою під Конюхами, під час так званої «офензиви Керенського». Врятуватися вдалося лише близько 400 старшинам і стрільцям. З них сформували новий курінь УСС, який здійснив похід до Збруча, а в лютому 1918 р. вирушив у похід на Україну з австрійсько-угорськими військами. Згодом австро-угорці приділили курінь до групи полковника Василя Вишиваного. Також слід відзначити участь формації січових стрільців під командуванням генерала Марка Безручка (за польськими джерелами [4]), у Варшавській битві, що відбулася 15 серпня 1920 р., разом з Військом Польським. Отже, завдяки УСС, українське військо має безпосереднє відношення до Дня Війська Польського, що святкується щорічно саме 15

серпня, а військове гасло тих часів – «За нашу та вашу свободу», набуває в сучасних умовах підвищеної актуальності.

Отже, українські січові стрільці стали зародком української національної армії, їхні військові звичаї мали велике значення для відновлення давніх козацьких військових традицій, зростання українського патріотизму. У Центральному державному історичному архіві України у Львові Легіону УСС присвячений 363-й фонд, у якому нараховується 279 справ. Нині українці активно цікавляться як окремими знаменитими персоналіями Легіону УСС, такими як Осип Назарук, Олена Степанівна, так і шукають біографічні відомості про своїх родичів, що були в УСС, а досвід Легіону використовується у сучасному реформуванні Збройних сил незалежної України, зокрема їхньої організаційно-управлінської структури, військових посад і звань, військових одностроїв тощо (табл.1).

На горі Лисоня у серпні-вересні 1916 р. відбулися запеклі бої Легіону УСС з переважаючими силами російської армії. Найкривавіший бій відбувся 2 вересня, коли перемогу було здобуто ціною втрати більш як половини особового складу українського легіону: 81 вояк убитий, 293 – поранені, 285 – потрапили у полон. Такою ціною Легіон УСС зупинив наступ російського агресора на Бережани і його бойову операцію «Брусилівський прорив». Вшанування століття подвигу Січових стрільців відбулося цього року у новому, значно ширшому масштабі, основними складниками якого стали: проведений вперше Мілітарний фестиваль українського стрілецтва, у межах якого у с. Посухів, що біля підніжжя Лисоні, з'їхалося близько 5 тис. учасників і гостей; з Тернополя до Посухова прибув спеціальний «Потяг українських звичаїв»; відбулося освячення стрілецького цвинтаря, де спочивають учасники того столітнього бою, та перепоховання останків Січових стрільців, а також урочисте сходження учасників заходу на г. Лисоню алеєю, обсадженою червоною калиною. Ще у 1994 р. на вершині Лисоні був встановлений Хрест скорботи і слави, а на мармурових плитах - викарбувані імена полеглих героїв. Поруч з Хрестом збудовано капличку, яку до століття бою реконструювали та розписали новими іконами, на яких зображено як Січових стрільців, так і новітніх героїв, які уже в наш час віддали своє життя за Україну. У заходах з вшанування століття бою на г. Лисоні взяли участь сивочолі ветерани УПА, 91-річна дочка Січового стрільця Надія Ярема, хлопці і дівчата з патріотичних молодіжних організацій, відомі громадські діячі, туристи та прочани з усієї Галичини та України. На гостей чекали різноманітні заходи, серед яких: реконструкція пам'ятного бою, урочисте погашення спеціальної марки та поштового конверта, виставка світлин і художніх творів, концерт гуртів та мистецьких колективів. Очільники Тернопільщини відзначили нагородами усіх, хто долучився до створення пам'ятного меморіального комплексу, - художників, артистів, будівельників, волонтерів.

З подіями I Світової війни пов'язане і виникнення гасла «Слава Україні!», що потрапило до українського лексикону в 1920-х рр. минулого століття, як стверджує український історик, голова Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович (табл 2). Так, з історичних джерел відомо, що заклик «Слава Україні!» виник у кінному полку «Чорних запорожців». Це була збройна формація армії УНР, яка, виборюючи незалежність, діяла упродовж

1918-1920 рр. на теренах України. Щоправда, тоді вислів звучав дещо інакше: «Слава Україні!» - «Козакам слава!». Кажуть, так віталось козацтво за часів II Гетьманату Павла Скоропадського. У відповідь промовляли «Гетьману слава!», а з відповіддю «Героям слава!» це було традиційне привітання кубанського козацтва, яке розглядалось як частина України. Адже у 1918-1920 рр. існували спроби включення Кубанської народної республіки до складу УНР. Також подібним чином вітали один одного повстанці Холодного Яру. Так, 24 вересня 1920 р. у Медведівці на Черкащині, де колись спалахнула Коліївщина, відбулася нарада холодноярських отаманів, у якій взяли участь командири Степової дивізії та ватажки збройних формувань з інших регіонів. На ній криворізького отамана Степового-Блакитного (Кость Пестушко) було обрано Головним отаманом усіх повстанських загонів Холодного Яру і околиць. Власне Степова дивізія, яка налічувала від 12 до 18 тис. бійців, і поширила вітання «Слава Україні!» - «Україні слава!». А найгучніше воно зазвучало з появою ОУН. Гасло «Слава Україні!» - «Героям слава!» стало символом УПА. Промовляли його пошепки, криючись від ворога, під страхом смерті, оскільки совети за нього катували, вбивали. Але нескорені патріоти готові були терпіти всі муки і, віддаючи життя, на останньому видиху все одно проказували: «Слава Україні!»

Таблиця 2.

*Трансформація гасла «Слава Україні!» з відповіддю*

| № з/п | Варіанти гасла «Слава Україні!» з відповіддю | Хто і де використовував                                                                                                                 | Роки          |
|-------|----------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|
| 1     | «Слава Україні!» - «Козакам слава!»          | Кінний полк «Чорних запорожців» армії УНР                                                                                               | 1918-1920 рр. |
| 2     | «Слава Україні!» - «Гетьману слава!»         | Збройні сили України за часів II Гетьманату П.Скоропадського                                                                            | 1918-1919 рр. |
| 3     | «Слава Україні!» - «Героям слава!»           | Традиційне привітання козацтва Кубанської народної республіки, яка розглядалася, як частина України (за часів існування УНР)            | 1919-1920 рр. |
| 4     | «Слава Україні!» - «Україні слава!»          | Гасло повстанців Холодного Яру, що сформували Степову дивізію під командуванням головного отамана Степового-Блакитного (Костя Пестушка) | 1920 рік      |
| 5     | «Слава Україні!» - «Героям слава!»           | Символ ОУН/УПА                                                                                                                          | 1930-1950 рр. |
|       |                                              | Вітальне гасло сучасної незалежної Української держави                                                                                  | З 1991 р.     |

\*Авторська розробка за [ 3 ].

II Світова війна перевагу логістики показує на прикладі операції з висадки військ союзників у Франції 1944 р. Ця операція відома під назвою “Overlord” і є ілюстрацією ретельної логістичної підготовки цієї операції з боку союзницьких військ, що забезпечило її успіх та мінімальні людські втрати. Як результат, терміни II Світової війни були істотно скорочені. Детально логістичні особливості цієї битви розкрито у працях автора [7, 62-74 та ін.]. У 2014 р. відзначалося 70-річчя операції “Overlord”, на якому були присутні не

тільки керівництво США, Канади та країн ЄС, але й численні туристи, до послуг яких були підготовлені екскурсії під гаслом «Шляхи звитяги», відповідні музейні експозиції тощо.

*Висновки і перспективи подальших наукових досліджень.* Національно-патріотичний аспект професійної освіти в туризмі розглянуто на прикладі логістики туризму. Цей курс акцентує важливість ресурсів військового туризму для розвитку його видів, пов'язаних з формуванням перших українських військових частин, зокрема під час Першої світової війни – Легіону Українських Січових стрільців та їх бойових випробувань у битвах на горах Маківка та Лисоня. Відповідний міжнародний досвід використання військових пам'яток Першої світової війни для розвитку туризму має Польща, що може бути використано також в Україні. Цей напрям слід розглядати як перспективний для подальшого розвитку українського туризму в сучасних умовах.

#### *Список використаних джерел:*

1. Смирнов І.Г. Логістика у туризмі: навч. пос./ І.Г.Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444 с.
2. Смирнов І.Г. Військова логістика як туристичний ресурс (на прикладі пам'яток Першої світової війни): картографічний вимір/І.Г.Смирнов// Часопис картографії: зб.наук.пр. – Вип. 13. – К.:КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – С.109-123.
3. Петров Г. Верденская мясорубка/Г.Петров. – Загадки истории. – 2016.-№16.-С.24-25.
- 4.Вдовиченко Г. Попіл Маківки/Г.Вдовиченко// Високий замок. – 2016.-20-26 жовтня. – С.9.
5. Golybard E. Znak pokoju z wojna w tle/E. Golybard // Dziennik Kijowski. -2014. - №16 (479). – С.9.
6. Бої за гору Маківка. [Електронний ресурс] //wikipedia.org
7. Олійник Я.Б., Смирнов І.Г. Міжнародна логістика: Навч.пос./Я.Б.Олійник, І.Г.Смирнов. – К.:Обрії, 2011.- 545 с.

#### *Список использованных источников:*

1. Смирнов И. Логистика в туризме: учеб. пос. / И.Г.Смирнов. - М.: Знание, 2009. - 444 с.
2. Смирнов И. Военная логистика как туристический ресурс (на примере памятников Первой мировой войны): картографический измерение / И.Г.Смирнов // Журнал картографии: Зб.наук.пр. - Вип. 13. - М.: КНУ имени Тараса Шевченко, 2016. - С.109-123.
3. Петров Г. Верденская мясорубка / Г.Петров. - Загадки истории. - 2016.-№16.-С.24-25.
- 4.Вдовиченко Г. Пепел Маковки / Г.Вдовиченко // Высокий замок. - 2016.-20-26 октября. - С.9.
5. Golybard E. Znak pokoju z wojna w tle / E. Golybard // Dziennik Kijowski. -2014. - №16 (479). - С.9.
6. Взятие горы Маковки. [Электронный ресурс] //wikipedia.org
7. Олейник Я.Б., Смирнов И. Международная логистика: Уч.пос. / Я.Б.Олейник, И.Г.Смирнов. - М.: Горизонты, 2011.- 545 с.

#### *References:*

1. Smyrnov I.H. Lohistyka u turyzmi: navch. pos./ I.H.Smyrnov. – K.: Znannia, 2009. – 444 s.
2. Smyrnov I.H. Viiskova lohistyka yak turystychnyi resurs (na prykladi pam'iatok Pershoi svitovoi viiny): kartohrafichnyi vymir/I.H.Smyrnov// Chasopys kartohrafii: zb.nauk.pr. – Vyp. 13. – K.:KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2016. – S.109-123.
3. Petrov H. Verdenskaia miasorubka/H.Petrov. – Zahadky ystoryy. – 2016.-№16.-S.24-25.
- 4.Vdovychenko H. Popil Makivky/H.Vdovychenko// Vysoky zamok. – 2016.-20-26 zhovtnia. – S.9.
5. Golybard E. Znak pokoju z wojna w tle/E. Golybard // Dziennik Kijowski. -2014. - №16 (479). – S.9.
6. Boi za horu Makivka. [Elektronnyi resurs] //wikipedia.org
7. Oliinyk Ia.B., Smyrnov I.H. Mizhnarodna lohistyka: Navch.pos./Ia.B.Oliinyk, I.H.Smyrnov. – K.:Obrii, 2011.- 545 s.